

MEDDIG NYÚJTÓZKODHAT A MAGYAR SZÓLÁSSZABADSÁG?

AMICUS CURIAE AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG ELŐTT
FOLYAMATBAN LEVŐ ÜGYBEN

Az Országgyűlés 2001. május 29-én elfogadta a közvélemény által Lex Répássy néven ismert törvényt.¹ Jóllehet nem vált kihirdetett törvényé, arra beadványomban *Törvényként* fogok hivatkozni. A köztársasági elnök a Törvény előzetes normakontrollját kérte az Alkotmánybíróságtól. Indítványában (a továbbiakban: Indítvány) a Törvény két – alábbiakban ismertetett – rendelkezése alkotmányellenességének megállapítását kezdeményezte az Alkotmánybíróságnál.

Beadványomban azt kívánom bemutatni, hogy a Törvénynek a sajtót válaszadásra kötelező szabálya és a kötelezően kiszabadandó közérdekű bírság intézménye szöges ellentétben áll a véleménynyilvánítás alkotmányban foglalt szabadságával. Érvelésem részben egybeesik az Indítványban kifejtett gondolatmenettel. Ezen túlmenően beadványomban arra kívánok rámutatni, hogy az Indítványban foglalt érvelés elfogadása esetén miként válik alkotmányosan aggályossá a sajtót érintő – jelenleg hatályos – szabályozás jó néhány, eddig alig vitatott intézménye, mint például a Ptk. 79. § (1) bekezdésében foglalt helyreigazítás.²

A Törvényt „lex”-nek nevezni mind tartalmi, mind formai okoknál fogva csalóka, ugyanis – eljárásjogi és hatályba léptető szakaszaival együtt – mindössze négy paragrafusból áll. A Törvény 1. §-a a Ptk. 79. §-át egy új második bekezdéssel kívánja kiegészíteni az alábbi módon: „(2) Akinek személyhez fűződő jogát napilapban, folyóiratban (időszaki lapban), rádióban vagy televízióban közölt valamely vélemény vagy értékelés sérti – a törvényben biztosított egyéb igényeken kívül –, követelheti saját véleményének vagy értékelésének közzétételét is (válaszadás).”

Ebben állna a válaszadás intézménye, vagyis a véleményre vagy értékelésre reflektáló eltérő vélemény vagy értékelés közzétételének kötelezettsége. A Törvény 2. §-a a Ptk. 84. §-ának (2) bekezdését úgy kívánja módosítani, hogy ha a sajtó, rádió vagy televízió által elkövetett személyiségi jogsérelem megállapítása esetében megítélhető

kártérítés összege nem állna arányban a „felróható magatartás súlyosságával”, a bíróság *köteles* volna közérdekű célra fordítható bírságot is kiszabni a jogsértőre. A Törvény ezen rendelkezése is súlyosan sérti az alkotmányban rögzített sajtószabadságot. Az Indítvány az alkotmányellenességet abban jelöli meg, hogy a bírság maximumának meghatározása hiányában az alkotmány 2. § (1) bekezdésében foglalt jogállamiság elve sérül meg. Bár kétségtelen, hogy a felső határ megjelölésének elmulasztása értékelhető alkotmányjogi sérelem, a sajtószabadság vonatkozásában ennél súlyosabban esik latba az a büntető célzat és – jobb terminológia híján – „elrettető hatás” (közkeletű angol kifejezéssel élve *chilling effect*³), amely mértékadó alkotmányjogi körökben a véleménynyilvánítás alkotmányosan megengedhetetlen korlátozását jelenti.

Érveimet három szinten kívánom kifejteni. Az első szint az „evidenciák” szintje; olyan doktrínák, konklúziók és tanulságok, amelyekről azt hihetné az ember, hogy napjainkban már magától értetődő álláspontok. A második szintet az alkotmányjogi elemzés, a nyelvtani-logikai és jogdogmatikai értelmezés szintjének nevezném; e területeken – úgy tűnik – számos bukfcetvet a Törvény. Az érvelés harmadik szintje lenne a botesinálta filozófia: a véleménynyilvánítás alapját alátámasztó elmélet és az alkalmazáshoz elengedhetetlen ethosz.

Kezdjük tehát az evidenciákkal.⁴ A válaszadás közzétételének kötelezettsége esetében ilyen evidenciának tűnik az az elv, amelyet az egyik magyar napilap mottója hirdet: „A hír szent, a vélemény szabad.” Értsük ezt úgy – remélem, nem önkényes módon –, hogy a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság alfája és ómegája abban áll, hogy a sajtóban megjelenő *vélemény* semmilyen tekintetben nem korlátozható és szankcionálható. Véleménnyel általában nem lehet alkotmányjogilag értékelhető sérelmet okozni. Természetesen az, ha valakinek a személyhez fűződő jogát (becsületét) durván sérti egy tényállításnak nem tekinthető vélekedés vagy értékelés (például az,

hogy Potrien őrmester nem pusztán az oroszán, hanem egyben az állatok királya), jogsértést eredményezhet és akár kártérítési kötelezettséghez is vezethet. Ahhoz azonban nem fűződik alkotmányosan értékelhető érdek, hogy az érintett ellentétes véleményét ugyanazon sajtóorgánum kötelező penzumként közölje.

Hasonló a helyzet a közérdekű bírsággal is. A személyiségi jogok világában evidencia, hogy a hathatós és méltányos jogorvoslatot az abbahagyásra történő kötelezés és a kártérítés jelenti. Közérdekű bírságot – anélkül, hogy azt a felróhatóság valóban súlyos eseteire korlátoznák, és kizárólag a magánszemélyek személyiségi jogainak sérelmére alkalmaznák – nem ildomos kivetni a sajtóra.

Ha az evidenciák szintje elégséges lenne, akkor az Alkotmánybíróság közel tizenkét esztendő gyakorlatában is kellő számban találhatnánk olyan döntéseket, amelyek a fenti állításokat alátámasztják. A helyzet – sajnos – nem ennyire egyszerű. Ebből következően állításaim bővebb magyarázatra szorulnak. Ez remélhetően arra is lehetőséget ad, hogy „rendbe szedjem” a szólásszabadság eddig kialakult rendjét, bemutassam dilemmáit és szerény javaslatot tehessek e fundamentális alkotmányos jog értelmezésére. Tekintjük át a fennálló helyzetet.

A KÖZSZEREPLŐ VÉDELME

Az Alkotmánybíróság a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatában különbséget tett az értékítéleten alapuló véleménynyilvánítás és a tényállítások között. Az előbbivel kapcsolatban megállapította, hogy a véleménynyilvánítás szabad, bár nem korlátozhatatlan. A tényállítások tekintetében a határozat arra mutatott rá, hogy a kifejezés szabadsága nem terjed ki a becsületsértésre alkalmas vagy rágalmozó valótlán tények közlésére. Közszereplők esetében azonban a sajtó csupán akkor tehető felelőssé a valótlán tények közléséért, ha a szerkesztő tudatában van a közlés valótlanságának (szándékosság), vagy foglalkozása, hivatása gyakorlásának szabályai szerint elvárható lett volna a tények valóságtartalmának vizsgálata, de azt elmulasztotta (afféle súlyos gondatlanság). Az alkotmánybírósági határozat a hatóság megsértésének büntetőjogi tényállására és – megengedhető analógiával – a rágalmozás és becsületsértés büntetőjogi tényállásra alkalmazandó. A határozatban rögzített magasabb mércét közszereplők esetében feltehetően a személyiségi jogok (jó hírnév) sérelme esetén is alkalmazni kell. Bár az Alkotmánybíróság e határozata közvetlenül európai döntésekre és az európai

gyakorlatra hivatkozik, a döntés mögött nehéz nem észrevenni a közszereplők védelmét átértékelő modern sajtójog „precedens értékű” esetét, a New York Times Co. kontra Sullivan-döntést.⁵ Ez mondta ki először, hogy a közszereplőknek többet kell „tűrniük”, mint a magánszemélyeknek, és a sajtót rágalmozásért és becsületsértésért csak akkor lehet elmarasztalni, ha az szándékosan vagy súlyos gondatlansággal járt el a valóság feltárása során. Ez a magasabb tűrési határ és magasabb mérce azóta futótűzként terjedt el a sajtószabadság alkotmányjogi korlátainak alkalmazása során. A véleményt jegyző Brennan bíró indoklását azóta gyakorta idézik mértékadó ügyekben.

Természetesen magyarázatra szorul, hogy indokolt-e az alkotmányjogi védelem sáncainak kiépítése során határvonalat húzni a közszereplők és a magánszemélyek közé. Úgy vélem, hogy ez a megkülönböztetés mindenképpen indokolt, még akkor is, ha bizonyos esetekben valóban nem egyszerű eldönteni, hogy az adott helyzetben ki minősül közszereplőnek és ki magánszemélynek. Az alapvető megkülönböztetést számos szempont indokolja. Először is az, hogy a közszereplőket érintő közügyekben a sajtó számára – közérdekből – nagyobb „tévedési lehetőség” biztosítandó. A kormányzó elitnek és a közszereplőknek állniuk kell a kritikát, alkalmasint a sajtó tévedéseit is. Miként jó kétszáz évvel ezelőtt James Madison (a Marbury kontra Madison per alperese) kifejtette: a véleménynyilvánítás szabadságának lényege abban áll, hogy szabad polgárok kormányzatának jó hírét és becsületét annak polgárai nem tudják megsérteni; alkotmányos demokráciában a cenzúra jogát a polgárok gyakorolják a kormányzat fölött és nem a kormányzat a polgárok véleménye fölött.⁶

Másodsorban, a közszereplők számára minden politikai rendszerben számos lehetőség kínálkozik arra, hogy megfelelő kommunikációs fórumokon válaszolhassanak az őket ért vádakra, valótlán tényállításokra, becsületüket sértő vélekedésekre. A kritika a közszereplők a jog kényszerítő eszközeinek igénybevétele nélkül tudnak reagálni. Miként a régmúlt és a közelmúlt sajtóperei és vitái jelzik, a közszereplők még olyankor is szóhoz jutnak, amikor a kormányzat vélt vagy valós „sajtóegyensúlytalanságról” panaszkodik. A közszereplők a közvélemény figyelméért folyó csatában többnyire domináns helyzetben vannak.⁷ Harmadsorban, a közszereplők tevékenységét érintő kritika, sőt a közszereplők magánéletével kapcsolatos tényfeltáró tudósítás messze nem okoz olyan mérvű sérelmet a közszereplő jó hírnevét illetően, mint a relatíve védtelen magánszemélyeket célzó rágalmozás.

A VÁLASZADÁS TERMÉSZETE

A Törvény a helyreigazítás mutánsaként a *válaszadás* intézményét olyan jogorvoslatként kívánja megteremteni, amely – szemben a helyreigazítással – nem „objektív alapon” nyugszik. A Ptk. 79. §-ának (1) bekezdésében szabályozott *helyreigazítás* – a jelenlegi joggyakorlat szerint – nem azon az alapon működik, hogy valamely tényközlés személyhez fűződő jogot sért, hanem arra épül, hogy a közölt tény valótlan, illetve a valós tényt hamis színben állítja be. Ilyen esetekben az érintett fél a jó hírnevének sérelméből fakadó polgári jogi igényein túlmenően helyreigazítást is követelhet. A helyreigazításban a kérelmező olyan közlemény megjelentetését követelheti, amelyből kitűnik, hogy mely állítás valótlan, mely tények állíthatnak be hamis színben, és hogy melyek a – helyreigazítást kérő által állított – valós tények. Mint arra a későbbiekben kitérek, a helyreigazítás jelenlegi szabályrendszere alkotmányjogilag felettébb „gyanús”.

A válaszadás alkotmányosságának elemzése során az Indítvány az alapjogok korlátozhatósága témakörében összegzi az Alkotmánybíróság gyakorlatában már kikristályosodni látszó érvrendszert. Egyrészt azt a – viszonylag kevésbé kifejtett – tételt, hogy alapvető jog lényeges tartalmát nem korlátozhatja törvény, másrészt azt, hogy minden alapjogi korlátozásnak meg kell felelnie a szükségesség és az arányosság követelményének. A szükségesség és az arányosság az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlata szerint (ismét) két dolgot jelent: egyrészt azt, hogy valamely alapjog korlátozása során a törvényhozó köteles a legitim cél elérése érdekében a „legenyhébb” korlátozó eszközt alkalmazni, valamint azt, hogy az elérendő cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. Ebben a gondolatrendszerben az Indítvány meggyőzően fejt ki, hogy a Törvényben foglalt válaszadási kötelezettség az elérni kívánt célhoz képest (jó hírnév védelme) aránytalanul korlátozó jellegű, és a korlátozás nem felel meg a „legenyhébb eszköz” alkalmazását előíró alkotmányos elvnek.

Az Indítvány meggyőző módon érvel emellett, hogy a Törvény szerinti válaszadási kötelezettség és a közérdekű bírság ellentétben áll az alkotmány 61. § (1) és (2) bekezdésében foglalt véleménynyilvánítás szabadságával és a sajtószabadsággal. Az Indítvány arra is rámutat, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a véleménynyilvánítás szabadsága többféle szabadságjog „anyajoga”; ez teszi lehetővé az egyén (a polgár) megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban. Szívderítő dolog olyan megállapításokat olvasni az Indítványban, mint hogy „az

eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen vagy sajátos elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele”.

Az Indítvány elsősorban abban jelöli meg a válaszadás alkotmányellenességét, hogy az nem felel meg a „legenyhébb eszköz” elvének, amennyiben a hatályos magyar jogban van más eszköz a cél elérésére, amely nem kevésbé hatékony, ugyanakkor kevésbé korlátozza a sajtószabadságot: a reparációt biztosító kártérítés és a prevenciót szolgáló közérdekű bírság jelenlegi formája. Ezek az eszközök nem kényszerítik ki azt, hogy valamely „sajtótermék” tartalmát – ellevélemény formájában – pozitív módon, állami kényszerrel lehessen meghatározni. Az Indítvány konklúziója: a válaszadás tervezett intézménye „olyan eszközzel korlátozza a sajtószabadságot, amely jelentős jogsérelmet okoz, azonban igen kis mértékben alkalmas a kitűzött cél elérésére”. Ez a megfogalmazás óvatos és mértéktartó. Nehéz elképzelni, hogy az Alkotmánybíróság ne értene egyet ezzel a visszafogott, ám megalapozott állásponttal. Vehemensebb vélekedés szerint a választott eszköz (a válaszadás) és a védeni kívánt érdek (a jó hírnév védelme) között jószerivel nincs is ésszerű, releváns kapcsolat. A válaszadás intézményének választott módja ugyanis teljesen alkalmatlan a jó hírnév védelmére; ebből következően a sajtó ellenvélemények közlésére történő kötelezése nem pusztán „aránytalan” alapjogi korlátozás, hanem teljességgel önkényes, indokolatlan és ésszerűtlen.

A „válaszadásnak” a Törvényben vázolt alkalmazási módja tehát eltér a helyreigazítás objektív szankciójától. A válaszadás közlésének kötelezettségét – a Törvény szerint – az váltaná ki, ha a sajtóban megjelent valamely vélemény vagy értékelés személyhez fűződő jogot sért. Az, hogy egy vélemény milyen esetben sérthet személyiségi jogot, többnyire kialakult a magyar gyakorlatban. Ekkor nem egy tényállítás, hanem valamilyen „sértő” vélemény okoz jogsérelmet. A becsületsértés klasszikus jogorvoslati rendszerében a jogsértés bírósági megállapítása és a kártérítés lehetősége áll a sértett rendelkezésére. A becsületsértő vélekedések az esetek többségében tömör és vitriolos állítások. Ezek vonatkozásában teljesen diszfunkcionálisnak – alkalmasint nevetségesnek – tűnik a válaszadás közlésének előírása. Ha például az írott sajtó valakiről azt állítja, hogy „nagy marha”, akkor ez adott esetben – álláspontom szerint a közszereplőkön kívül álló körben – alkalmas lehet a becsület megsértésére. A sérelmet szenvedett fél számára azonban semmiképpen sem az jelent jogorvoslatot, ha a közléssel szemben saját véleményének közzétételét

követelheti. Mi lehetne itt a saját vélemény? Hogy az illető nem „nagy marha”, vagy nem is „marha”? Azt hiszem, e példa jól érzékelteti a Törvény diszfunkcionalitását azokban az esetekben, amikor az alkotmányos legalitás keretei között kíván mozogni. Vegyünk egy másik példát! Ha történetesen egy újságíró a Törvény alkotóit „kétéves nyeretlen kodifikátorok”-nak titulálja, ez a kijelentés – talán – sérti az érintettek becsületét, jó hírnévhez való jogát, de semmiféle alkotmányos érdek nem indokolja azt, hogy az újságot arra lehessen kötelezni, hogy a törvényalkotók kifejthessék: eddigi *három* éves tevékenységük során már több – hol pirroszi, hol waterlooi – győzelmet arattak. Ez természetesen nevetséges, alkotmányjogi terminológiával élve önkényes, indokolatlan és ésszerűtlen lenne. Mindez persze arra mutat rá, hogy a Törvény megalkotói valójában olyan véleményeket vagy értékeléseket kívánnának helyreigazíttatni, amelyek aligha sérthetnek személyiségi jogot.

Ha mindez túl prózainak tűnik, egy költőibb példa ennél is tanulságosabb lehet. Ha Ady *Rohanunk a forradalomba* című verse történetesen valamely napilapban (talán a Népszavában) jelent volna meg a „gyújtogató, csóvás ember”-ről, akit a költő „a vad, geszti bolond”-nak s ezt tetézzve „úrnak, magyarnak egyként rongy”-nak nevezett, akkor Tisza István miniszterelnök – a Lex Róppásy alapján – joggal követelhetné volna, hogy a személyére nézve sértő értékítélettel szemben a Népszava akár versben, akár prózában közölje az alábbiakat: „Én nem vagyok vad, geszti bolond, nem vagyok vad, geszti bolond, s nem vagyok úrnak és magyarnak egyként rongy, úrnak és magyarnak egyként rongy.” Sőt, a miniszterelnök saját pozitív véleményét oly módon válaszolhatta volna meg Érdmindszent poétájának, hogy: „Vagyok, mint minden ember: fenség, / Észak-fok, titok, idegenség, / Lidérces, messze fény, / Lidérces, messze fény.”

Nem kétséges, hogy a Törvényben megalkotandó kötelező válaszadás intézménye súlyosan korlátozza a szerkesztői szabadságot. Ha bíróság döntheti el, hogy mi kerüljön a sajtóba, azt csupán egy lépés választja el attól, hogy bíróság döntse el, milyen vélemények ne jelenhessenek meg a sajtóban. Mindkét beavatkozás cenzúrának tekinthető.

Természetesen semmi sem új a nap alatt. Válaszadási kötelezettség előírásával más országokban is próbálkoztak. A francia példára gyakorta hivatkoznak. Mivel e tárgyú ismereteim korlátozottak, nem tudom megítélni, hogy a francia gyakorlat miként alkalmazza az 1881-es sajtótörvény válaszadásra vonatkozó szabályait.⁸ Úgy hírlík, hogy a gyakorlatban nem eszik olyan forrón a kását. A papíron tetszelgő törvénytörvény (amely szerint minden sze-

mély, akit bármely cikk megnevez vagy megemlíti, jogosult válaszolni) a francia jogi kultúra szégyene. Ennél csak azok a félrelépések szégyenteljesebbek, amelyekben a francia politikai elit szinte minden prominens személyisége érintetté vált a közelmúltban: Mitterand és Chirac elnöktől a kormánytagokig és az alkotmánytanács tagjaiig. Megkockáztathatjuk, hogy a sajtószabadság sajátos francia felfogása hozzájárult ahhoz, hogy a félrelépések felfedezése és leleplezése mindig késve történt meg és többnyire következmények nélkül maradt. E tények ismeretében aligha túlzás azt állítani, hogy az 1881-es törvény válaszadási szabálya, a közszereplőket megillető helyreigazítási rendelkezés úgy viszonyul a sajtószabadság védelméhez, mint az idegenlégio az üdvhadsereghez.

A válaszadás védhetőbb formáját írta elő Florida állam, amikor a választott tisztségre pályázó politikusok számára biztosítani kívánta a válaszadás lehetőségét olyan esetekben, amikor a politikust a sajtó kritizálta. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága minden teketória nélkül alkotmányellenességet állapított meg.⁹ A Miami Herald-ügyben Warren Burger főbíró írta a többségi véleményt, amelyben rámutatott arra, hogy minden jogilag kikényszeríthető válaszadás olyan állami kényszert jelent, amely a sajtószabadság alapjogát alkotmányellenesen korlátozza. A főbíró hozzátette azt is, hogy a felelős és etikus sajtó természetesen kívánatos cél, de a sajtó etikai felelősségét az alkotmány éppúgy nem tudja kötelező erővel biztosítani, mint ahogy számos más (polgári) erény sem kikényszeríthető ki a jog eszközeivel. A tisztesség okán és a teljesség kedvéért szükséges rámutatni arra, hogy jó ismerősünk, Brennan bíró párhuzamos véleményt csatolt a Miami Herald-döntéshez, amelyhez Rehnquist bíró is csatlakozott. Ebben Brennan egyértelművé tette, hogy a Miami Herald-döntés nem kíván állást foglalni az olyan, helyreigazítást előíró jogszabályok alkotmányossága tekintetében, amelyek a jó hírnevet sértő valótlan tényközlések jogorvoslataként a kötelező helyreigazítást írják elő. Természetesen az, aki ismeri Brennan bíró véleményét a New York Times-ügyről, nem alaptalanul feltételezi, hogy közszereplők esetében a helyreigazítás ebben a körben is csak a magasabb tűrési határ alkalmazásával lenne elfogadható.¹⁰

Összefoglalásul megállapítható, hogy a válaszadásnak a Törvényben foglalt formája minden értékelhető indok nélkül, bizarr önkényességgel kíván a szerkesztés szabadságába beavatkozni. Aligha férhet kétség ahhoz, hogy a válaszadás e formában az alkotmányban biztosított sajtószabadság durva megsértését jelenti.

A SAJTÓHELYREIGAZÍTÁS ALKOTMÁNYOSSÁGA

A Lex Répássy egy szó (a „filmhíradó”) elhagyásával újrakodifikálta a helyreigazítást szabályozó Ptk. szabályt is. Mindez lehetőséget teremt arra, hogy a helyreigazítás alkotmányos anomáliáit szemügyre vehessük. A helyreigazítás nálunk meghonosodott intézménye ugyanis két okból vet fel alkotmányos aggályokat a sajtószabadságnak az Alkotmánybíróság által kialakított elvei ismeretében. A 36/1994-es alkotmánybírósi határozat közszereplőket érintő magasabb „tűrés mércéje” ugyan szigorúan véve csupán a becsület (mundér) védelmének büntetőjogi eszköztárát korlátozza, azonban joggal feltételezhetjük, hogy „éles helyzetben” az Alkotmánybíróság a magasabb tűrés mércét a Ptk. 78. §-ában rögzített jó hírnév sérelme esetén is alkalmazná.

A sajtóhelyreigazítást a hatályos sajtójog személyiségvédelmi eszköznek tekinti, amelyet elsősorban az indokol, hogy a jó hírnév sérelme nagy nyilvánosság előtt következik be, így a „tömeghatás” jelentős mértékben fokozza a sérelem súlyosságát. Közszereplő esetében azonban a helyreigazítás éppúgy aránytalan módon korlátozza a sajtószabadságot, mint a válaszadásnak a Törvényben foglalt intézménye. Belátom, első pillantásra merésznek tűnik az a gondolatmenet, hogy a Törvény helyreigazításra kötelező szabálya, csakúgy, mint a hatályos Ptk. 79. §-ának (1) bekezdése alkotmányosan megengedhetetlen módon korlátozza a sajtószabadságot. Márpedig ugyanazok az érvek, amelyekkel az Indítvány meggyőzően igazolja, hogy a Törvénynek a válaszadást kötelezővé tévő rendelkezése alkotmányellenes, arra is alkalmasak, hogy a helyreigazítás jogintézményének alkotmányellenességét alátámasszák. A helyreigazításnak a puhuló Kádár-rezsimben elfogadott szabálya közszereplők esetében – a magasabb mérce hiányában – az elérni kívánt célhoz képest aránytalanul és indokolatlanul korlátozza a sajtószabadságot. Az „objektív” alapú helyreigazítási kötelezettség az „igazság” (a valós tények) megismerhetősége érdekében olyan lehangoló vagy elretentő hatást eredményez, amely nem áll arányban az elérendő céllal. Alkotmányjogilag ugyanis nem indokolható, hogy *közszereplő* a valós tényeket ugyanabban a médiumban közölhesse, ha a médium nem szándékosan vagy súlyos gondatlanság következtében állít vagy híresztel valótlan híreket. A hírközlés és a tényfeltárás szabadságát aránytalanul korlátozza a helyreigazítás. A sajtó számára a közszereplők bírálata során fenn kell tartani a tévedés lehetőségét. A közszereplőknek egyébként is számtalan lehetőségük adódik, hogy másik médium igénybevételével cáfolni a valót-

lan tény, híresztelést. A közszereplő nem szorul arra a védelemre, hogy a helyreigazítás *ugyanabban* a sajtóorgánumban jelenjen meg.

Mindezekre tekintettel, ha az Alkotmánybíróság határozatában megállapítja a válaszadás intézményének alkotmányellenességét, akkor az alkotmánybírósi gyakorlatban használatos „szoros összefüggés” folytán – még az Indítvány kifejezett kérelme hiányában is – megállapíthatja, hogy a Törvényben újrakodifikált, a Ptk. 79. § (1) bekezdésébe illesztett sajtóhelyreigazítás alkotmányellenes abban a vonatkozásban, hogy közszereplőket érintő tényállítások tekintetében a helyreigazítást nem korlátozza azokra az esetekre, amikor a sajtó – a közszereplő által – bizonyítható módon tudatában volt a közlés valótlanosságának vagy súlyos gondatlansággal járt el. Közszereplők esetében a magasabb mérce alkalmazása a sajtószabadság védelmében nem pusztán a rágalalmazási és becsületsértési, valamint a jó hírnév védelmét biztosító személyiségi jogi eljárások során szükséges, hanem a helyreigazítási eljárásban is. Bármennyire is általánosan elfogadott tétel korunk jurisprudenciájában az, hogy a sajtóhelyreigazítás a jogvédelem objektív eszköze, melynek alapján a sajtó a helyreigazító közlemény közzétételére a véltenségtől függetlenül kötelezhető, ez a vélekedés az 1989-ben „megtalált” alkotmány 61. §-a alapján és a 36/1994-es AB határozatban foglalt szempontok figyelembevételével nem állja meg a helyét. A helyreigazítás kikényszerítése közszereplők esetében rendszerint a sajtó vezgálását szolgálja. A valótlan tények cáfolatát a közszereplők számtalan módon el tudják juttatni a közvélemény formálóihoz, a valós tények iránt érdeklődő közönséghez.

Természetesen a kötelező, kikényszeríthető erejű helyreigazítás alkotmányos kordába terelése és tilalma nem jelenti azt, hogy a sajtó – számos megfontolástól vezetve – önként, minden közhatalmi befolyástól mentesen ne választhatná a helyreigazítás közzétételét. Azokban az országokban, ahol nem jogi kötelezettség a helyreigazítás, a magára adó, mértéktartó sajtó rendszeresen közöl helyreigazítási kérelmeket.¹¹ Nem kétséges számomra, hogy a magyar sajtó jelentős része jogi kényszer hiányában is többnyire közzölni fogja a közszereplők tárgyilagos helyreigazítási kérelmeit.

A HATÁLYOS „SAJTÓJOG” INTÉZMÉNYEI

A fentiekből következik, hogy a hatályos sajtójog, így az 1986. évi II. törvény (a továbbiakban: Sajtótörvény) alkotmányjogilag több sebből vérzik. Ez nem

csoda, hiszen a törvény az „ancien régime” reformtörekvése volt a sajtószabadság korlátozott biztosítására és egyben a sajtó kordában tartására. A Sajtótörvény 3. §-a („A sajtószabadság gyakorlása nem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, nem sértheti a közérdeket, valamint nem járhat mások személyéhez fűződő jogainak sérelmével”) különösen álságos és ártalmas, ha azt a bíróságok úgy értelmezik, hogy a sajtójogi felelősség nem kerülhető meg olyan módon, hogy a valóltan tényállítás közlése mások nyilvános rendezvényen elhangzott vélekedésére – adott esetben az Országgyűlés előtt nyilvánosan elhangzott állításaira – történő hivatkozással történik.

A Sajtótörvénnyel kapcsolatos alkotmányjogi anomáliák jelentős része abból ered, hogy a törvény preambuluma az „elveszett” alkotmány keretei között kívánta biztosítani a sajtószabadságot. Ennek következtében a Sajtótörvény nagy része alkotmányjogi perverzítások logikusnak tűnő egyvelege.

A LEX POKOLTÓL A LEX RÉPÁSSYIG VEZETŐ ÚT

Bár túlfeszítené e beadvány kereteit az alábbiak részletes taglalása, mégis megemlítendő, hogy a Lex Pokoltól a Lex Répássyig vezető út egy kereszteződésében az Igazságügyi Minisztérium is elkészített egy törvényjavaslatot, amely a személyhez fűződő jogok Ptk.-beli szabályozásának átfogóbb reformjára tett kísérletet. Ez a javaslat, amelyet beadványomban Ptk. Novellának nevezek, nem került az Országgyűlés elé. A Ptk. Novella három rendelkezése figyelemre méltó témánk szempontjából. Először is az, hogy a Ptk. 79. § (2) bekezdéseként rögzítésre került volna, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága a jogosultat „az értékítéletet kifejező vélemény igazságtartalmától függetlenül megilleti”, viszont személyiségi jogot sért, „ha a vélemény indokolatlanul sértő vagy megalázó”. A Ptk. Novella alkotói szerint bírói mérlegelés körébe tartozna annak eldöntése, hogy a konkrét helyzetben mely vélemény minősül indokolatlanul sértőnek vagy megalázónak. Mivel a Ptk. Novella nem vált törvénnyé, az Alkotmánybíróságnak egyelőre nem kell állást foglalnia abban a kérdésben, hogy az „indokolatlanul sértő vagy megalázó” vélekedés szankcionálása mennyiben állna összhangban a véleménynyilvánítás szabadságával. Korántsem egyértelmű, hogy igazolható lenne egy ilyen tartalmú jogszabály alkotmányossága. Megemlítendő, hogy ebben a vonatkozásban a Ptk. Novella nem kívánt különbséget tenni közszereplő és magánember között. Ez mindenképpen súlyos, állás-

pontom szerint alkotmányellenességet eredményező hiányosság. Ugyanakkor és másodsorban, a jó hírnév védelme körében a Ptk. Novella (a Ptk. új, 80. § (3) bekezdéseként) kimondta volna, hogy a jó hírnév sérelmét okozó felelősség (magyarán szólva a polgári jogi rágalmozás és becsületsértés) közszereplő esetében akkor állapítható meg, ha a jogsértést szándékosan vagy súlyosan gondatlanul követték el. Harmadsorban, a Ptk. Novella – a Ptk. új, 80. § (2) bekezdéseként – a *sajtóelégtétel* intézményét kívánta bevezetni, amely abban állt volna, hogy amennyiben valakinek a személyhez fűződő jogát a sajtó „más módon” (tehát nem a jó hírnevének sérelmét jelentő módon) sérti, a sérelmet szenvedett fél olyan közlemény közzétételét követelhetné volna a jogsértő sajtótermékben, amely számára elégtételt ad. Az abszurd a sajtóelégtétel esetében is kísért. A „más módon” bekövetkező személyiségi jogi sérelem (levéltitok, távközlési titok megsértése) közlemény formájában megjelenő elégtétellel aligha orvosolható.

A KÖZÉRDEKŰ BÍRSÁG

A fentiekben már jeleztem, hogy a közérdekű bíróságnak nem pusztán az az alkotmányos fogyatéka, hogy nincsen felső határa. Nem is abban áll alkotmányellenessége, hogy a Ptk. civiljogi világába egy közigazgatási jellegű büntető szankciót csempész be. A sajtószabadság szükségtelen és aránytalan korlátozását az jelenti, hogy ez a fajta büntető szankció indokolatlanul váltja ki a öncenzúrázó hatást.

Természetesen mindaz, amit az Indítvány a Törvényben foglalt közérdekű bíróságról állít, az „egy az egyben” áll a hatályos Ptk. 84. §-ának (2) bekezdésében szabályozott bíróságra is. Ez a bíróság sem maximált, ami természetesen szintén nem egyeztethető össze az alkotmánnyal. Ha egyszer az Alkotmánybíróság a Törvényben szereplő közérdekű bíróságot alkotmányba ütközőnek nyilvánítja, a hatályban levő bíróság intézménye is bukik. Ismétlem: álláspontom szerint az álságosan „közérdekűnek” titulált bíróság akkor sem kerülhetné el az alkotmányellenesség alapos gyanúját, ha a törvényhozó történetesen megállapítaná a bíróság felső határát. A bíróság, amely nem a sértett személy reparációját szolgálja, célzatában és hatásában elsősorban a sajtó megfélemlítését jelenti. Tévedés ne essék, érteni vélem azt a törekvést, hogy a személyiségi jogok szándékos, durva és súlyos megsértése esetében, különösen, ha a sérelem magánszemélyt érint, az „egyszerű” kártérítés, különösen annak még mindig alacsony, magyar szinten tartása nem szolgálja a teljes reparációt és nem éri el a prevenció megengedhető szintjét.

Ezt a szempontot mérlegelve két észrevételem, illetve javaslatom van. Egyrészt arra kellene törekedni, hogy a sérelmet szenvedett magánszemélyek a vétkesen eljáró, gátlástalan sajtótól olyan mértékű kártérítést kaphassanak, amely alkalmas az elszenvedett sérelem teljes – azt is mondhatnám: gáláns – reparálására. És amennyiben a jogalkotó úgy ítélne meg, hogy még ez a kártérítés sem fejtene ki visszatartó hatást a kirívóan durva módon fellépő sajtóval szemben, megfontolásra méltó lehetne olyan „büntető kártérítés” meghonosítása, amely a sérelmet szenvedett kárának kétszeresét, esetleg háromszorosát tenné megítélhetővé számára. Megjegyzendő, hogy a magyar jogrendszer hosszú ideig visszautasította a hasonló típusú „büntető” kártérítés megítélhetőségét. Azok a jogrendszerek, amelyek az élet több terén is megengedik a „büntető” kártérítést (punitive damages vagy presumed damages), a sajtószabadság alkotmányjogi védelme szempontjából többnyire magánszemély részére teszik lehetővé megítélését, olyan esetekben, amikor a sajtó a sértett fél által bizonyított módon, szándékosan vagy súlyos gondatlansággal járt el.¹² A német sajtójog, amelyre igen sokszor hivatkoznak a magyar törvényhozók és jogalkalmazók, ismeri és alkalmazza a büntető kártérítést, amelynek mértéke meghaladja a sértett felmerült kárát. Úgy vélem, hogy hasonló mérce és bizonyítási teher mellett a magyar alkotmánnyal is összhangban állna egy „büntető” kártérítés.

A NEHÉZ ESETEK

A félreértések elkerülése végett szükséges rámutatni arra, hogy a sajtószabadság alkotmányosan védett alapjoga összeütközésbe kerülhet más alapjogokkal. Semmiképpen sem kívánom azt a nézetet képviselni, hogy a sajtószabadság minden esetben súlyosabban esik a latba, mint más alkotmányos alapjog. Természetesen léteznek olyan helyzetek, amelyekben a sajtószabadság és a személyiségi jogok élesen ütköznek. Ilyen éles helyzet az, ha a sajtó egyébként nem jogszerűen megszerzett bizalmas kommunikációt – a közérdekre hivatkozva – tár a nyilvánosság elé.

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságára 2001 májusában annak a kérdésnek az eldöntése várt, hogy a sajtó felelőssé tehető-e olyan, jogellenesen lehallgatott telefonbeszélgetés nyilvánosságra hozataláért, amelynek jogellenes megszerzésében nem vett részt.¹³ A bíróság 6:3 arányban úgy döntött, hogy a sajtószabadság mellett szóló érdek súlyosabb, és a sajtó mindaddig nem büntethető, ameddig nem vesz részt – tevőlegesen vagy felbujtóként – az információ jogellenes megszerzésében. Az eset két szak szervezeti ve-

zetőt érintett, akik mobiltelefonon egy kollektív szerződés tárgyalására vonatkozó – egyes pontokon erőszakos – taktikát beszéltek meg. A beszélgetés hangfelvételét a helyi rádióállomás közvetítette, szövegét a helyi sajtó közölte. A bíróság számára fontos szempont volt, hogy a beszélgetés során a szak szervezeti vezetők egyike a munkaadókkal szembeni erőszakos fellépés taktikáját is szóba hozta. Erről a bíróságon belüli „mérleg nyelve” úgy vélekedett, hogy az erőszakos fellépés lehetőségét kilátásba helyező kommunikáció kevésbé méltó a titkosság védelmére, mint a kevésbé erőszakos tartalmú. A Legfelsőbb Bíróság többsége ugyan komoly súlyú és védendő érdeknek tartotta a személyes telefonbeszélgetés titkosságát, a kommunikáció közérdekségére hivatkozva azonban a személyiségi jog védelme fölé helyezte a sajtószabadság fenntartását. A döntés szerint a sajtó hasonló helyzetben történő megbüntetése szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a sajtó szabadságát.

Talán nem érdektelen összevetni a döntést egy francia bíróság 1992-ben született ítéletével. Egy párizsi hetilap, a L'Évènement du jeudi részleteket közölt egy telefonbeszélgetésből, amely a Le Monde egyik újságírója és egy francia orvos, Dr. Garretta között hangzott el. Dr. Garrettát a bíróság egy bostoni vérátömlesztési botrány során börtönbüntetésre ítélte. A beszélgetést a CNN egyik riportere hallgatta le Bostonban. Dr. Garretta kártérítési igénye mellett azt kívánta elérni, hogy a hetilap szóban forgó számának megjelenését tiltsa meg a bíróság, az esetleg megjelent példányokat kobozzák el. A betiltás elrendeléséig még a francia bíróság sem ment el.¹⁴ A kártérítést azonban megítélte, amellyel a személyiségi jog védelmét a sajtószabadság fölé helyezte.

Gyakorta hangzik el az az érv, hogy a jó hírnéven, becsületen esett sérelem a valótlanság cáfolatával és a való tények ismertetésével csökkentheti – bár ki nem küszöbölheti – az elszenvedett sérelmet. Természetesen az igazság többnyire nem képes utolérni a valótlanságot. A nehéz esetek jórészt azért nehezek, mert a megsértett személyiségi jogok természetéből következően a valós tények feltárása inkább elmélyíti, mintsem enyhíti a sérelmet. A kiszabadult „rossz szellem” nem gyömöszölhető vissza a palackba.

FILOZÓFIA ÉS ETHOSZ

A véleménynyilvánítás szabadsága aligha tárgyalható anélkül, hogy ennek igazolása során ne használnánk egy akár „botcsinálta” filozófiát. A filozófia mellett egy cseppnyi ethosz sem lenne ártalmas a véleménynyilvánítás alkotmányjogi védősáncának kiépítése

során. A 36/1994-es AB határozat módszeresen támaszkodott a New York Times-döntésre. Természetesen a közszereplőkre vonatkozó magasabb tūrésí küszöb és mérce genezisét ebben a jogesetben találhatjuk meg. De a konkrét döntésnél is fontosabbnak tűnnek Brennan bíró sokat idézett szavai, amelyekkel a sajtószabadság központi gondolatát kívánta meghatározni, s azt a közérdekű diskurzus korlátozhatatlanságában jelölte meg: „We consider this case against the background of a ‘profound national commitment’ to the principle that debate on public issues should be uninhibited, robust, and wide-open, and that it may well include vehement, caustic, and sometimes unpleasantly sharp attacks on government and public officials.”¹⁵

A kérdés, amely a Törvényrel kapcsolatban a tisztelt Alkotmánybíróság előtt hever, voltaképpen az, hogy hisz-e a testület ebben az ethoszban. Megérti-e és az alkotmányjog alapelveként elfogadja-e azt a „filozófiát”, hogy a közügyeket érintő diskurzus és vita korlátozhatatlan, „robosztus” és nyitott kell legyen, melynek során a közszereplőkkel kapcsolatban elhangozhatnak vehemens, sértő szándékú és alkalmasint kellemetlenül éles támadások. A vita, a diskurzus, a politikai nyilvánosság érdekében ezeket a sértő megállapításokat és túlzó véleményeket az alkotmány vonzáskörében védelmezni kell. Az Alkotmánybíróságnak jórészt abban kell állást foglalnia, hogy a Súlyom-korszakban kialakult szellemben kívánja-e folytatni a megtalált alkotmány értelmezését. Súlyom László szerint „az Alkotmánybíróság felállított egy rangsort az alapvető jogok között, amely alapján a véleménynyilvánítás szabadsága második a sorban, az élethez és az emberi méltósághoz való jog mögött”.¹⁶ Nem célszerű belebonyolódni abba a kérdésbe, hogy mit jelent a képzeletbeli „rangsorban” elfoglalt *második* hely. E sorok szerzőjének „filozófiájában” voltaképpen „holtversenyről” beszélhetünk, amelyben az emberi méltóság körébe tartozó védett értékek olykor a véleménynyilvánítás szabadságával vetélkednek. Ezekben a nehéz helyzetekben a holtversenyt a versenyző érdekek mérlegelésén alapuló „célfotó” dönti el. Mindezek alapján szerencsésebbnek tűnik az a megfogalmazás, hogy a rangsorban elfoglalt második hely a szerző kedvelt klubjának jelszava szerint „Second to None” („senki mögött a második”). A versengő érdekek konfliktusában aligha lehet absztrakt módon dönteni. Mindez természetesen felveti azt a kérdést, hogy ki döntsön a nehéz esetekben. A beadvány szerzőjének felfogása szerint egyértelmű, hogy a nehéz ügyekben a nehéz döntéseket a bíróságnak kell meghoznia. A jelek szerint a bírói kar jelentős része és maga az Alkotmánybíróság is távol tartaná a bírakat az alapjogok mérlegelésén alapuló dön-

tésektől. Tipikusnak tekinthető az a vélekedés, hogy egyértelmű jogszabályi rendelkezés vagy iránymutatás hiányában a bíróság jogalkalmazóként nem állíthat fel értéksorrendet az egymással versengő, konfliktusba kerülő alkotmányos alapjogok között. Úgy vélem, hogy ez a szemléletmód nem tartható fenn egy olyan jogrendben, amely komolyan kívánja venni az alkotmányos alapjogok konkrét érvényesülését. Miként minden pofon mellé nem állíthatunk rendőrt, minden alapjogi sérelem vagy konfliktus mellé sem állítható konkrét jogszabály vagy alkotmánybíró.

Mindezekkel szemben az Alkotmánybíróság választhatja azt is, hogy a hatályos sajtótörvényben rögzített „ancien régime” filozófiáját fogadja el és a legcsekélyebb kételyt sem fogalmazza meg a sajtótörvény idézett, 3. §-ával szemben. Természetesen az Alkotmánybíróság arra a következtetésre is juthat, mint nemrégiben egy helyreigazítási perben eljáró bíró, aki elismerte, hogy „természetesen lehetséges olyan logikus álláspont, hogy a demokratikus közélet, a társadalmi ellenőrzés szempontjából fontosabb a nyilvános parlamenti ülés anyagának valóság-hű ismertetése, mint harmadik személy személyiségi jogainak védelme”, ugyanakkor hozzátette: „Ezen elv alkalmazásához azonban a bíróság szerint jogszabályváltozásra lenne szükség, ennek hiányában a bíróság jogalkalmazóként nem állíthat fel ilyen sorrendet.” A helyzet az, hogy amire a bíró kolléga mint „logikus álláspont” hivatkozik, az nem csupán egy valóban logikus álláspont, hanem az maga az 1989-ben megtalált alkotmány. A modern alkotmányjogban kimunkált sajtószabadság alapvető tétele az, hogy a demokratikus közélet és a társadalmi ellenőrzés szempontjából fontosabb a nyilvánosság előtt elhangzottakról történő tájékoztatás, mint „harmadik személyek” – jószerivel közszereplők – személyiségi jogainak védelme. A sajtószabadság terjedelmének kimunkálása során az Alkotmánybíróság aligha juthat messze, ha pusztán az írott alkotmány szövegére támaszkodik. A szöveg-hű értelmezés csakis skizofréniához vezethet: hogyan lehetséges az, hogy szinte ugyanazon magasztos szavak mellett 1989-et megelőzően rendjén valónak tűnt a közügyekben elhangzott kritika büntetőjogi üldözhetősége, a cenzúra, a sajtótermék betiltásának lehetősége, a sajtótörvény minden paternalista, korlátozó rendelkezése, és most itt állunk egy megtalált alkotmánnyal, amelyről fundamentalisták és liberтариánusok, pragmatisták és haszonelvűek széles koalíciója azt mondja nekünk, hogy mindaz, amit 1989 előtt a dolgok (az alkotmány) természetes rendjeként fogadtunk el, az manapság egy másik – szintén természetesnek tűnő – rendszer alapelveivel szöges ellentétben áll. Úgy vélem, hogy ezt a skizofréniát kell legyőznie az Alkotmánybíróságnak annak érdekében,

hogy méltó módon legyen képes megvédeni a véleménynyilvánítás szabadságát és összhangba hozni azt az olykor versengő alapjogokkal.

A véleménynyilvánítás alkotmányos védelmét többnyire a szabadsághoz kötődő utilitáriánus elvvel hozzák összefüggésbe. Olykor a klasszikus libertáriánus gondolat atyjához, John Stuart Millhez nyúlnak vissza. Vannak olyan országok, ahol bírósági döntésekben még ma sem szégyen Stuart Millt idézni az *On Liberty*-ből, amelyből tetszés szerint kiolvasható mind a haszonelvű, mind az értékelvű igazolás.¹⁷ Mill két fontos dolgot fogalmazott meg a szólásszabadság igazolása érdekében. Egyrészt azt a ma már laposnak tűnő szempontot, hogy a „teljes igazság” minden esetben az egymásnak feszülő vélemények és érvek ütközése során alakul ki. Tehát senki sincs a „teljes igazság” birtokában. Mill igazi érdeme azonban a második érv megfogalmazása: még abban az esetben is, ha valamely vélemény nem pusztán igaz és valós lenne, hanem az a „teljes igazság” erényével büszkélkedhetne, elengedhetetlen a szigorú, kíméletlen és – természetesen – „igaztalan” kritika annak érdekében, hogy – az amúgy aligha létező – „teljes igazságot” ne vakon, előítéletektől vezérelve, hanem eszükre és szívükre hallgatva fogadják el az emberek. A véleménynyilvánítás szabadságát többnyire a haszonelvű igazolás támasztja alá: az „igazság” (amely aligha létezik) csakis bátor és egymásnak ellentmondó vélemények sokaságából alakul ki. A sajtószabadság elengedhetetlen eszköze a demokratikus közéletnek és a legitim politikai változások előmozdításának. Mások az egyéni méltóság és autonómia értékeinek megvalósításához kapcsolják a véleménynyilvánítás szabadságát. Voltaképpen kevés egyéb intézmény található, amelynek esetében a haszonelvű és az értékelvű igazolás hasonlóan diszkrét bájjal esne egybe. Mindebből – pragmatikus szinten – az is következik, hogy olyan sokat nem kell „filózni” ahhoz, hogy korszerű módon hatékony védelmet biztosítsunk a véleménynyilvánítás szabadságának.

Tisztelettel kérem az Alkotmánybíróságot, hogy érveimet és javaslatomat vegye figyelembe a Törvényt érintő határozatának meghozatala során. Megtiszteltetésnek tartanám, ha az Alkotmánybíróság lehetőséget biztosítana beadványom árnyaltabb és részletesebb szóbeli kifejtésére.

JEGYZETEK

1. A törvény hat képviselő önálló indítványként került az Országgyűlés elé, ahol a kormánypárti FIDESZ-frakció egy képviselő kivételével a törvényjavaslat elfogadása

mellett szavazott. A fekete bárány Tölgyessy Péter képviselő volt.

2. Beadványom érvrendszere – csakúgy, mint az Indítványban foglalt kérelem – természetesen abban az esetben szolgálhatja a sajtószabadság alkotmányos mozgásterének tisztázását, ha az Alkotmánybíróság nem jut arra a következtetésre, hogy a Törvény olyan „sajtószabadságról szóló törvénynek” tekintendő, amely az alkotmány 61. § (3) bekezdése alapján a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatára szorul. Ha szabad, ebben a kérdésben tartózkodnék a véleménynyilvánítástól.
3. Sajó András találoán „dermesztő hatásnak” nevezte el a jelenséget. SAJÓ András: *Sajtó-helyreigazítás és sajtójog. A Schmidt-ítélet margójára*, Jogtudományi Közlöny, 2001/5. (május).
4. Ne szégyelljük az evidencia szó használatát. Végére maga a Függetlenségi Nyilatkozat is evidenciának (self-evident) tartotta azt, hogy minden embert egyenlőként teremtett meg a Teremtő, és olyan elidegeníthetetlen jogokkal ruházta fel, mint az élethez, a szabadsághoz és a boldogsághoz való jog. Unanimous Declaration of the Thirteen United States of America (Congress, July 4, 1776). (Aki számára behízelgően ismerősen cseng az angol szöveg: „We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness.”)
5. *New York Times Co. versus Sullivan*, 376 U. S. 254 (1964). Halmi Gábor, akkori alkotmánybírósági munkatárs, aki részt vett e határozat előkészítésében, későbbi írásában egyértelműen kijelentette, hogy a határozat alapjául szolgáló minta a New York Times-döntés volt. Lásd HALMAI Gábor: *Változó minták és mércék. Véleményszabadság az Alkotmánybíróság gyakorlatában*, in *A megtalált alkotmány. A magyar alkotmánybíráskodás első kilenc éve*, szerk. Uő., Budapest, INDOK, 2000.
6. 4. Annals of Congress 934 (1794), idézi a *New York Times Co. versus Sullivan* 376 U. S. 275. A Kongresszus tudósításai arról is beszámolnak, hogy az ellenőrzés fenti formájának tekintetében a polgárok megbeszéltek, megvitták az ügyet az őket szolgáló kormányzattal, és arra adtak megbízatást, hogy a – korántsem mazochista – kormányzat tűrje el a vehemens, olykor méltánytalan és esetenként téves állításokat is megfogalmazó kritikát.
7. Mi sem bizonyítja jobban azt a tényt, hogy a közszereplők többnyire megtalálják a módját véleményük, adott esetben éppen a sajtó tevékenységét érintő álláspontjuk nyilvánosságra hozatalának, mint az ifjabb Bush elnök egyik megjegyzése egy amerikai újságíró képességeit illetően. Amikor a sajtó egyik képviselőjéről kérdezték véleményét, Bush röviden értékelt: „A major league asshole” („Első [baseball]ligás seggfej”). Az újságíró nem

- érezte szükségét annak, hogy a kötelező válaszadás keretében tisztázza, seggfejsége mennyire éri el az első liga színvonalát.
8. Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse (Article 13).
  9. *Miami Herald Publishing Co. versus Tornillo*, 418 U. S. 741 (1974).
  10. Megjegyzendő, hogy a német válaszadási/helyreigazítási gyakorlat a tényközlések és állítások, nem pedig a vélemények kapcsán biztosítja a válaszadás/helyreigazítás kötelezettségét. Lásd SAJÓ, *I. m.*
  11. Példa erre a *The New York Times*.
  12. *Gertz versus Robert Welch, Inc.*, 418 U. S. 323 (1974).
  13. *Bartnicki versus Vopper*, 532 U. S. (2001).
  14. *Le Monde*, 1992. november 6.
  15. Brennan bíró elhíresült mondatának fordítása minden nyelven nehéz feladatnak bizonyult. E helyütt tekintsünk el a fordítástól.
  16. Lásd SÓLYOM László: *Kölcsönhatás az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga és a szólásszabadság védelme között Magyarországon*, *Állam és Jogtudomány*, 1996–1997/34.
  17. Természetesen Brennan bíró egyik lábjegyzete hivatkozik az *On Liberty* azon érvére, mely szerint a valótlan és hamis tényállítások is értékes módon járulnak hozzá a közérdekű diskurzushoz, mivel a valótlanossággal való szembesülés során világosabban és érthetőbben rajzolódik ki az igaz valóság vagy a valós igazság.